

УДК 340

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.3.4>

БОРОДАЙКО О.Р.

ВИКЛИКИ Й ПЕРСПЕКТИВИ ГАРМОНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРАВОВИХ КУЛЬТУР У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ**CHALLENGES AND PROSPECTS OF HARMONIZATION OF NATIONAL LEGAL CULTURES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE**

Мета. Метою роботи є всебічний аналіз викликів і перспектив гармонізації національної правової культури з європейськими стандартами в умовах інтеграції України до ЄС. **Методика.** Методологічну основу дослідження становить комплексний аналіз і систематизація науково-теоретичних джерел та норм чинного законодавства, що дозволило виробити обґрунтовані висновки й сформулювати практичні рекомендації. **Результати.** У результаті дослідження з'ясовано, що гармонізація національної правової культури з європейськими стандартами є не лише процесом формального наближення законодавства, а й комплексною трансформацією правосвідомості, правових цінностей та практик правозастосування. Встановлено, що основними викликами залишаються історичний правовий плюралізм, правовий нігілізм частини населення, недовіра до судової системи та вплив воєнного стану на реалізацію прав і свобод. Водночас доведено, що успішна гармонізація відкриває нові можливості для економічного розвитку, зміцнення верховенства права, підвищення якості життя громадян та утвердження України як надійного партнера у європейському правовому просторі. **Наукова новизна** дослідження полягає в комплексному розгляді гармонізації національної правової культури України з європейськими стандартами як багатовимірного соціально-правового явища. Вперше підкреслено, що цей процес охоплює трансформацію правосвідомості, оновлення моделей правової культури та вдосконалення механізмів правового виховання. Уточнено взаємозв'язок між адаптацією законодавства до *acquis* ЄС і розвитком правової культури, а також запропоновано новий підхід до аналізу викликів гармонізації з урахуванням правових, культурних і соціально-політичних чинників, зокрема впливу воєнного стану. **Практична значимість дослідження** полягає в тому, що його результати можуть бути використані для вдосконалення національного законодавства України у процесі євроінтеграції, розробки освітніх програм із підвищення правової культури та формування правосвідомості громадян.

Ключові слова: гармонізація законодавства, правова культура, правосвідомість, правове виховання, європейська інтеграція, верховенство права, права людини, демократична держава, *acquis* ЄС, антикорупційні механізми.

Purpose. The aim of the work is a comprehensive analysis of the challenges and prospects of harmonizing the national legal culture with European standards in the context of Ukraine's integration into the EU. **Methodology.** The methodological basis of the study is a comprehensive analysis and systematization of scientific and theoretical sources and norms of current legislation, which allowed us to draw well-founded conclusions and formulate practical recommendations. **Results.** The study revealed that the harmonization of the national legal culture with European standards is not only a process of formal approximation of legislation, but also a comprehensive transformation of legal consciousness, legal values, and law enforcement practices. It was established that the main challenges remain historical legal pluralism, legal nihilism

of part of the population, distrust of the judicial system, and the impact of martial law on the realization of rights and freedoms. At the same time, it is proven that successful harmonization opens up new opportunities for economic development, strengthening the rule of law, improving the quality of life of citizens, and establishing Ukraine as a reliable partner in the European legal space. **Originality.** The study consists in a comprehensive consideration of the harmonization of the national legal culture of Ukraine with European standards as a multidimensional socio-legal phenomenon. It is emphasized for the first time that this process encompasses the transformation of legal consciousness, the renewal of models of legal culture and the improvement of mechanisms of legal education. The relationship between the adaptation of legislation to the EU *acquis* and the development of legal culture is clarified, and a new approach to the analysis of the challenges of harmonization is proposed, taking into account legal, cultural and socio-political factors, in particular the influence of martial law. **Practical significance** is that its results can be used to improve the national legislation of Ukraine in the process of European integration, the development of educational programs to improve legal culture and the formation of legal awareness of citizens.

Key words: *harmonization of legislation, legal culture, legal awareness, legal education, European integration, the rule of law, human rights, democratic state, EU *acquis*, anti-corruption mechanisms.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації та європейської інтеграції постає питання гармонізації національної правової культури України з європейськими стандартами. Проблема полягає в тому, що українська правова система та культура сформувалися під впливом різних історичних традицій – романо-германської, радянсько-правової та звичаєвої. Це зумовлює правовий плюралізм, який водночас є і перевагою, і суттєвим бар'єром для інтеграції. З одного боку, він відкриває можливість для творчого поєднання правових практик, а з іншого – ускладнює сприйняття та імплементацію європейських цінностей, зокрема принципу верховенства права, поваги до прав людини та правової рівності.

Ситуацію ускладнює низький рівень правової культури та правосвідомості значної частини населення, що призводить до правового нігілізму та формального сприйняття закону. Додатковим викликом є воєнні події та кризові умови, які змінюють пріоритети суспільства та об'єктивно зумовлюють обмеження окремих прав і свобод. Це створює ризик відходу від європейських стандартів навіть у періоди, коли їхнє дотримання є визначальним для стабільності правопорядку й демократичного розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В роботі проаналізовано праці Д. Демчук і Л. Шипілової, які розглядають виклики імплементації *acquis* ЄС, зокрема проблеми інституційної спроможності, запровадження антикорупційних механізмів та міжвідомчої координації. «Юридична газета» акцентує увагу на практичних ефектах гармонізації для ринків, інвестицій та забезпечення верховенства права. Однак питання гармонізації національної правової культури з європейськими цінностями потребує подальшого ґрунтовного наукового дослідження з урахуванням сучасних викликів та перспектив європейської інтеграції України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес європейської інтеграції України супроводжується не лише правовими реформами, спрямованими на адаптацію законодавства до *Acquis* Європейського Союзу, а й трансформацією правової культури як системи цінностей, установок і практик у сфері права. Гармонізація національних правових культур у глобалізованому світі набуває особливого значення, оскільки саме від неї залежить ефективність інтеграційних процесів, сприйняття європейських стандартів суспільством та стійкість демократичних інститутів.

Погоджуючись із позицією Д. Демчук та Л. Шипілової [1, с. 19], варто підкреслити, що одним із початкових і водночас найскладніших викликів гармонізації правових культур у процесі європейської інтеграції України є потреба адаптації національного законодавства до *acquis* ЄС. Угода про асоціацію передбачає прийняття значної кількості європейських нормативно-правових актів, що зобов'язує український уряд і парламент до масштабних реформ – як у сфері внесення змін до чинних законів, так і в ухваленні нових, які відповідають європейським стандартам. Цей процес ускладнюється необхідністю врахування інтересів різних галузей суспільства та політичних груп, що нерідко зумовлює довготривалі дискусії й компроміси.

Водночас адаптація має «покроковий» характер: вона здійснюється поступово, тоді як суспільні потреби змінюються значно швидше. Внаслідок цього виникає розрив між правовим

регулюванням і реальними соціальними відносинами, що здатне породжувати хаос у правовій системі. Саме в таких умовах особливо актуальним стає використання альтернативних джерел права – зокрема, нормативно-правових договорів, які забезпечують гнучке врегулювання питань через механізми саморегуляції та взаємне врахування інтересів сторін. Прикладом можуть слугувати угоди між органами місцевого самоврядування, які дозволяють громадам відстоювати свої інтереси та формувати власні моделі правового співіснування, що водночас відповідає європейському принципу субсидиарності.

Не менш важливим викликом є забезпечення *взаємодії між різними секторами влади та суспільства* [1, с. 19]. Гармонізація правових культур передбачає не лише міжвідомчу координацію, але й залучення громадянського суспільства, бізнесу та експертної спільноти до процесу правотворення. Такий інклюзивний підхід підвищує рівень прозорості, відкритості та легітимності ухвалених рішень. Більше того, він сприяє формуванню правової культури співучасті, коли громадяни не лише підкоряються закону, але й усвідомлюють себе його співавторами.

Для України процес гармонізації законодавства, як слушно зазначається у Всеукраїнському професійному юридичному виданні «Юридична газета» [2], має надзвичайне значення ще до набуття повноправного членства в ЄС. Передусім він відкриває нові можливості для економічного розвитку, оскільки дозволяє усунути структурні недоліки організації внутрішніх ринків і полегшує доступ українського бізнесу до європейського простору. Це сприяє зростанню конкурентоспроможності національних суб'єктів господарювання, які отримують шанс діяти за єдиними правилами з європейськими компаніями, фактично відчуючи себе «як удома» ще до остаточного інтеграційного злиття ринків.

Водночас гармонізація охоплює не лише економічну сферу, але й фундаментальні правові інститути та механізми, що гарантують верховенство права. Йдеться про реформування судоустрою, забезпечення незалежності гілок влади, рівність усіх форм власності та вдосконалення правових засад управління. Єдиний стандарт застосування норм права на території держав-членів ЄС забезпечує стабільність і передбачуваність правового порядку, а його адаптація в Україні сприятиме укріпленню принципу верховенства права в середині держави.

Окремо варто наголосити на політичному та зовнішньополітичному вимірі процесу гармонізації. Він не лише поглиблює інтеграцію України до Європейського Союзу, але й формує її як надійного та передбачуваного партнера у міжнародних відносинах. У сфері безпеки та зовнішньої політики гармонізація дозволяє Україні посилити як «м'яку», так і «жорстку» силу, що стає вирішальним чинником для зміцнення позицій нашої держави у системі європейської та глобальної безпеки [2].

Водночас, як слушно підкреслюється у «Юридичній газеті» [2], цей процес має не лише економічний та політичний вимір, а й глибинне значення для формування якісно нової правової культури. Вона базується на цінностях демократії, верховенства права та поваги до гідності людини, що забезпечує не лише відповідність європейським стандартам, а й внутрішню модернізацію українського суспільства.

Разом з тим необхідно враховувати і низку викликів. Передусім це розрив між швидкістю суспільних трансформацій та здатністю правової системи оперативного реагувати на них. Наявний ризик, що формальне перенесення норм ЄС без адаптації до українських реалій може перетворитися на правовий формалізм: закони будуть «європейськими» за текстом, але їх застосування залишатиметься пострадянським за змістом. Ще одним серйозним викликом є необхідність гармонізації інтересів різних соціальних груп, бізнесу, органів влади та громадянського суспільства. Це вимагає не лише політичної волі, але й високого рівня правової свідомості, що формується через систему освіти, виховання та розвиток правової культури як ключового елементу демократичних перетворень.

Перспективи ж полягають у тому, що успішна гармонізація може стати каталізатором внутрішніх реформ. Вона дозволить зміцнити довіру громадян до державних інститутів, підвищити ефективність судової системи, знизити рівень корупції та забезпечити прозорість управління. У зовнішньополітичному вимірі це зробить Україну не лише об'єктом, а й активним суб'єктом європейської політики, що здатен впливати на формування спільного правового простору.

Таким чином, гармонізація правових культур – це не лише технічна відповідність *acquis* ЄС, а глибинний процес трансформації українського правового простору, що має поєднати європейські стандарти з національними традиціями. Якщо Україна зможе досягти цього балансу, вона не просто наблизиться до ЄС формально, а й утвердить себе як сучасна демократична правова держава.

Гармонізація національного законодавства України з правом Європейського Союзу не обмежується загальними деклараціями чи рамковими домовленостями, а знаходить конкретне втілення у низці сфер суспільного життя. Одним із найяскравіших прикладів є антикорупційне законодавство: у рамках виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію з ЄС було створено систему антикорупційних інституцій, зокрема Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) та Вищий антикорупційний суд, а запровадження електронного декларування доходів посадових осіб стало вагомим кроком до імплементації європейських стандартів прозорості та підзвітності. У сфері охорони довкілля адаптація українського екологічного законодавства до норм ЄС включає імплементацію Орхуської конвенції, що гарантує право громадян на доступ до екологічної інформації та участь у прийнятті рішень, а також поступове впровадження директив ЄС у частині контролю викидів, зменшення промислового забруднення, сортування та переробки відходів, зокрема через ухвалення Закону України «Про управління відходами» (2022 р.), який відповідає вимогам директив щодо циркулярної економіки. У цифровій сфері важливим прикладом є створення порталу та мобільного застосунку «Дія», що стало кроком до цифровізації державних послуг відповідно до європейських практик, а також поступове наближення законодавства до Загального регламенту ЄС про захист даних (GDPR), що підвищує рівень захисту приватної інформації громадян і інтегрує Україну до єдиного цифрового простору ЄС. Усі ці приклади свідчать, що гармонізація законодавства є не лише формальним процесом наближення до європейських норм, але й практичним інструментом модернізації української правової системи, що створює умови для зростання довіри громадян до держави, формує сучасні стандарти врядування та сприяє поступовій інтеграції України до спільного європейського простору.

Ще одним із серйозних викликів, на що звертають увагу Д. Демчук та Л. Шипілова, є необхідність остаточного відходу від корупційних практик та впровадження реальної прозорості у функціонуванні держави. Адже значна частина європейських норм та стандартів прямо спрямована на боротьбу з корупцією й утвердження принципів відкритості у владі. Для України, яка тривалий час потерпає від системної корупції, це означає потребу докорінної перебудови законодавчої та інституційної бази. Йдеться не лише про формальне створення нових антикорупційних органів чи запровадження механізмів фінансового контролю, а й про справжню зміну практик державного управління: удосконалення системи публічних закупівель, реальне забезпечення незалежності судової влади та ефективного парламентського контролю. Лише за умови комплексних змін ці інституції зможуть виконувати свої функції, забезпечуючи відповідність європейським стандартам [1].

Водночас такі виклики відкривають і нові можливості. Передусім це зростання привабливості України для іноземних інвесторів. Гармонізація законодавства з *acquis* ЄС означає створення прозорого та прогнозованого бізнес-середовища, де діють зрозумілі й однакові для всіх правила гри. Це формує довіру до України як до надійного партнера, що, у свою чергу, сприяє залученню інвестицій, розвитку підприємництва та загальному економічному зростанню.

Ще однією ключовою перспективою є підвищення якості життя українських громадян. Адаптація законодавства до європейських стандартів стосується не лише економіки, а й таких чутливих сфер, як охорона здоров'я, освіта, соціальний захист та інфраструктура. Впровадження нових стандартів у цих галузях здатне стати каталізатором масштабних реформ, що не лише модернізують державні інститути, а й створюють відчутні результати для кожного громадянина – від доступної та якісної медицини до сучасних освітніх програм та безпечного довкілля.

На нашу думку, саме цей комплексний вимір гармонізації – коли економічні, політичні та соціальні аспекти поєднуються в єдину систему – формує справжню цінність європейської інтеграції. Йдеться не лише про «технічне» наближення законів, а про глибинну трансформацію правової культури та управлінських практик. Якщо Україна зуміє подолати традиційні перепони у вигляді корупції та формалізму, то процес адаптації до стандартів ЄС стане не лише викликом, а й історичним шансом влади підвалити справді правової та демократичної держави, орієнтованої на гідність і добробут своїх громадян.

До викликів гармонізації національної правової культури з європейськими стандартами, вважаємо, варто віднести ще кілька ключових аспектів. По-перше, історична багаточисельність української правової культури, сформованої на перетині романо-германської, радянсько-правової та звичаєвої традиції, створює ситуацію правового плюралізму. Цей феномен має подвійний характер: він може бути ресурсом для творчого запозичення різних правових практик, але водночас породжує перешкоди у вигляді стереотипів правосвідомості, низького рівня довіри до судової системи та формалізованого сприйняття закону, які ускладнюють процес європейської інтеграції.

По-друге, серйозною проблемою залишається правовий нігілізм і недостатній рівень правової культури значної частини населення, що заважає засвоєнню та ефективному впровадженню таких базових європейських цінностей, як верховенство права, повага до прав людини, толерантність і солідарність.

По-третє, значним викликом є воєнні події та кризові умови, які об'єктивно спричиняють обмеження окремих прав і свобод, а також змінюють суспільні пріоритети. У подібних умовах першочерговим завданням стає збереження орієнтації на європейські стандарти навіть у періоди надзвичайного чи воєнного стану, що дозволить гарантувати сталість курсу на євроінтеграцію та послідовний розвиток демократичної правової держави.

Висновки. Гармонізація національної правової культури з європейськими стандартами для України є не просто технічним процесом наближення законів, а глибинною трансформацією суспільного мислення й державних практик. Вона змінює саму «фундамент» правової системи, орієнтуючи її на гідність, свободу та верховенство права як беззаперечні цінності. Попри виклики – від історичної спадщини радянського права до сучасних воєнних потрясінь – цей шлях відкриває унікальний шанс для України: стати не лише частиною європейського правового простору, а й прикладом того, як крізь труднощі та кризи народжується сучасна демократична держава.

Список використаних джерел:

1. Україна на шляху до ЄС: виклики та перспективи : матеріали круглого столу до Дня Європи в Україні (Київ, 9 трав. 2024 р.) : / за заг. ред. Л. Г. Комахи, М. С. Орлів, Ю. Г. Рубана. Київ: ННІ ПУДС КНУ, 2024. 104 с.

2. Гармонізація законодавства України як умова членства в ЄС: прогрес і перспективи. Всеукраїнське професійне юридичне видання «Юридична газета». DOI: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/garmonizaciya-zakonodavstva-ukrayini-yak-umova-chlenstva-v-es-progres-i-perspektivi.html>.

3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/ 96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. DOI:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/25%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.08.2025

Дата публікації: 29.09.2025.